

תחילת זמן תפילת שחרית

הקדמה:

התפילה היא שיחת האדם עם הקב"ה, זו הדרך הסלולה ליצירת קשר עם ריבונו של עולם. גדולה מאוד מעלת התפילה, שהרי התפילות נתקנו כנגד הקורבנות. אחרי חורבן בית המקדש, עלה ערך התפילה והתפילות הם בבחינת "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, ג) - נשלים את חסרון הקרבנות על ידי תפילותינו.

שאלה: יחידה שנקבעה בה פעילות מבצעית למחר בנץ החמה, והחזרה מהפעילות משוערת לאחר חצות היום, מתי יתפללו החיילים? מהו הזמן המוקדם ביותר לתפילת שחרית?

א. תחילת זמן תפילת 'שמונה עשרה' של שחרית

תלמוד בבלי ברכות דף ט עמוד ב:

תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה (את קריאת שמע) עם הנץ החמה, **כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום.** אמר רבי זירא: מאי קראה - "ויראוך עם שמש, ולפני ירח דור דורים" (תהילים עב, ה).

רש"י שם:

מאי קראה - דמצוה להתפלל עם הנץ החמה. **עם שמש -** כלומר: כשהשמש יוצא, היינו עם הנץ החמה.

רש"י ברכות דף ט עמוד א:

לותיקין - המקדימין למצות ומחזרים לעשות דבר **בזמנו ומצותו**, מקדימים להתפלל לאחר הנץ החמה.

❖ **מהו זמן תפילת שחרית לכתחילה?**

רא"ש ברכות פרק ד סימן א:

תפלת השחר... ותחלת זמנה יראה, משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח, מיד דהוה אתמיד השחר. אף על גב, דעיקר מצותה עם הנץ החמה כדכתיב "ויראוך עם שמש", מכל מקום אם התפלל בזו השעה יצא. והתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא היא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד הוא הדין לכל זמן המוקדם.

❖ **מה מוסיף הרא"ש על דברי הגמרא לגבי תחילת זמן תפילת שחרית? ומדוע?**

ביאור מושגים:

- ❖ **עמוד השחר -** כשמתחיל האור להתנוצץ במזרח.
 - ❖ **הנץ החמה -** השעה שמתחיל גלגל חמה להראות מעל קצה האופק.
 - ❖ **שקיעה -** השעה שמסיים גלגל חמה מלהראות בקצה האופק.
 - ❖ **צאת הכוכבים -** משנראו ברקיע שלושה כוכבים בנויים.
 - ❖ **שעות זמניות -** מחלקים את היום ליב' חלקים, כל חלק נחשב כשעה. וכך העיקרון בלילה. (נחלקו בפוסקים מהו גדר 'יום': מגן אברהם ורוב הפוסקים - מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, והשאר לילה. גר"א - מזריחת החמה עד שקיעת החמה, והשאר לילה).
- (לגבי קביעת זמני היום, כגון הנץ החמה ועלות השחר, נחלקו בפוסקים: יש שהורו לחשב על פי 'אופק האסטרונומי' - מתי הייתה החמה מתנוצצת או שוקעת **אילו פני הקרקע היו** בגובה אחיד מאותו מקום עד קצה האופק. ויש שהורו לחשב על פי 'האופק הנראה' - על פי הנתונים המקומיים מהנקודה הגבוהה במרחב).

הרא"ש כתב, שאפשר להתפלל תפילת שחרית כבר מעלות השחר, למרות שעיקר מצוות תפילת שחרית מנץ החמה. סברת הרא"ש, משום שתפילת שחרית נתקנה כנגד קורבן תמיד של שחר, על כן זמניהם שווים.

בדומה לכך, עולה מדברי הגמרא שישנה הקבלה בין סוף זמן הקרבת התמיד לסוף זמן תפילה:

תלמוד בבלי ברכות דף ט עמוד ב:

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית... ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי: מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות - שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות...

השולחן ערוך, הביא את דברי הרא"ש להלכה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן פט סעיף א:

זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: "ויראוך עם שמש" (תהילים עב, ה) ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא.

❖ **דייק בלשון השולחן ערוך, מהו זמן תחילת תפילת שחרית לכתחילה, ומה בדיעבד?**

❖ **מה מוסיף השולחן ערוך על הזמן 'משעלה עמוד השחר'?**

המשנה ברורה מחדד את דברי השולחן ערוך:

משנה ברורה סימן פט ס"ק ג:

פני המזרח - ובעיני שיאיר פני כל המזרח, ולא סגי במה שהבריק השחר כנקודה בלבד.

משנה ברורה סימן פט ס"ק ב:

ומשמע מדברי המחבר, דקודם 'האיר' אף בדיעבד לא יצא. וכן הסכימו הרבה אחרונים דלא כמגן אברהם.

❖ **מה המחלוקת בין המשנה ברורה למגן אברהם בנושא תחילת זמן תפילת שחרית בדיעבד?**

והיינו טעמא, דמהלך בדרך אינו יכול לכוין הלכך טוב יותר שיקדים ויתפלל מעומד. אבל רב אשי היה מתפלל מיושב לכך לא היה רוצה להקדים ... ומסתבר טפי כמו שפסק רבינו חננאל ז"ל, כיון דרב אשי לא פליג אדאבוא דשמואל ולוי הלכתא כוותיהו:

- ❖ **כמי פסק בעל הלכות גדולות? כמי פסק רבנו חננאל?**
- ❖ **מהי נקודת המחלוקת שביניהם?**
- ❖ **כמי הכריע הרא"ש? מה טעמו?**

שולחן ערוך אורח חיים סימן פט סעיף ח:

בשעת הדחק, כגון שצריך להשכים לדרך, יכול להתפלל משעלה עמוד השחר, וימתין מלקרות קריאת שמע עד שיגיע זמנה. (אם אפשר לו לקרות ק"ש על הדרך, דהיינו שיתכוין בפסוק ראשון). ואף על פי שאינו סומך גאולה לתפלה, הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד, ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה.

- ❖ **כמי פסק השולחן ערוך?**
- ❖ **מהו תחילת זמן תפילת 'שמונה עשרה' של שחרית בשעת הדחק?**

משנה ברורה סימן פט ס"ק מא:

אם אפשר וכו' - רצונו לומר (השולחן ערוך), דאם יודע שגם ק"ש פסוק ראשון לא יוכל לכוין בדרך, כגון שהוא במקום גדודי חיה וליסטים, מותר לקרוא ק"ש בביתו גם כן תיכף משעלה עמוד השחר אף על פי שעדיין לא הגיע עיקר הזמן.

בנוסף, המשנה ברורה מעיר הערה חשובה על השולחן ערוך:

משנה ברורה סימן פט ס"ק ד:

ודע, דדברי השולחן ערוך, אינם אמורים רק לענין חובת מצות תפלה בלבד, דיצא בה אחר שהאיר המזרח... **אבל לענין ק"ש שקודם התפלה לא איירי המחבר בסימן זה.**

ג. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

תחילת זמן תפילת שמונה עשרה של שחרית משעת הנץ החמה, ובשעת דחק רשאי להתפלל משיעלה עמוד השחר.

יש לציין, לימודנו עסק בתפילת שחרית, אך יש לדעת שלמעשה ישנם שתי סוגיות הלכתיות נוספות בנושא - תחילת זמן קריאת שמע וזמן הנחת טלית ותפילין. להלכה למעשה עיין בספר תורת המחנה בפרק יב הלכה א לנושאים אלו.

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

כתיבה ועריכה: טוראי ר' יצחק ענתבי

נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

הקו הפתוח: 052-9414414

ב. תחילת זמן תפילת 'שמונה עשרה' של שחרית בשעת הדחק

תלמוד בבלי ברכות דף ל עמוד א:

אבוא דשמואל ולוי, כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי (מעלות השחר) ומצלי (כשהיו צריכים לצאת לדרך, היו מקדימים ומתפללים), וכי הוו מטי (מגיע) זמן קריאת שמע (משיראה חבירו בריחוק ד' אמות ויכירנו) קרו. כמאן (כמי סברו)? כי האי תנא - דתניא: ... השכים לישב בקרון או בספינה - מתפלל, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא; רבי שמעון בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך קורא קריאת שמע ומתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה. במאי קמיפלגי (במה הם חלוקים)? - מר (ת"ק) סבר: תפלה מעומד עדיף; ומר (רשב"א) סבר: מסמך גאולה לתפלה עדיף... רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב, כי הוה אתי לביתה הדר ומצלי (חזר והתפלל) מעומד. אמרי ליה רבנן: ... ולעביד מר כאבוא דשמואל ולוי! - אמר להו: לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן (חכמים זקנים ממנו) דעבדי הכי (שעשו כן).

רש"י ברכות דף ל עמוד א:

קורא קריאת שמע - ימתין עד שיגיע זמן קריאת שמע ויקראנה, ואחר כך יתפלל.

תפלה מעומד עדיף - שיכול לכוין את לבו, לפיכך היו מקדימין להתפלל מעומד בביתם, שלא יצטרכו להתפלל בדרך במהלך. **רב אשי -** היה ראש ישיבה במתא מחסא ודורש, והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש, אלא כשמגיע זמן קריאת שמע לוחש הרבה יחד למתורגמן העומד לפניו, ובעוד שהמתורגמן משמיע לרבים הוא קורא את שמע, **וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב**, שלא היה רוצה לצאת, שלא להטריח את הצבור לקום מפניו.

- ❖ **מהן הדעות לגבי תפילת שחרית ליוצא לדרך? מה הטעם לכל אחת מהשיטות?**
- ❖ **כמי סובר רב אשי?**

נחלקו הראשונים כמי לפסוק להלכה:

תוספות ברכות דף ל עמוד א ד"ה מסמך:

והכי פסקי **בעל הלכות גדולות** הלכה כר"ש בן אלעזר... מדקאמר רב אשי לא חזינן לרבנן קשישי דקא עבדי הכי, משמע דאין הלכה כמותם.

רא"ש ברכות פרק ד סימן כ:

רבינו חננאל ז"ל פסק: כאבוא דשמואל ולוי. דאפילו רב אשי דבסמוך לא פליג עלייהו, אלא לא חזינן רבנן קשישי קאמר,

